

**Koncepcia štátnej politiky Slovenskej republiky
vo vzťahu k Slovákom žijúcim v zahraničí na obdobie rokov 2022 - 2026**

1	Úvod	2
2	Slováci žijúci v zahraničí – charakteristika a súčasný stav	3
	2.1 Autochtónne menšiny v okolitých krajinách	3
	2.2 Tradičné komunity v krajinách západnej Európy a zámoria	4
3	Úlohy štátnej politiky vo vzťahu k Slovákom žijúcim v zahraničí	6
	3.1 Vzdelávanie, veda, výskum	8
	3.2 Kultúra	10
	3.2.1 Ochrana hmotného a nehmotného kultúrneho dedičstva Slovákov žijúcich v zahraničí a jeho aktívne prepojenie s inštitúciami na Slovensku	11
	3.2.2 Vytváranie podmienok na vznik a rozvoj tvorivej činnosti Slovákov žijúcich v zahraničí vo všetkých odvetviach umenia a kultúry	12
	3.2.3 Zvyšovanie povedomia o kultúre Slovákov žijúcich v zahraničí ako integrálnej súčasti slovenskej kultúry	14
	3.2.4 Podpora a rozvoj tradične prítomných cirkví v prostredí Slovákov žijúcich v zahraničí ako pilierov slovenskosti	14
	3.3 Informačná oblasť	15
	3.4 Médiá	16
4	Základné úlohy pri prezentácii Slovákov žijúcich v zahraničí na Slovensku	17
5	Výkon štátnej politiky z aspektu vecnej pôsobnosti orgánov štátnej správy	18
6	Nová slovenská diaspóra	21
7	Záver	24

Koncepcia štátnej politiky Slovenskej republiky vo vzťahu k Slovákom žijúcim v zahraničí na obdobie rokov 2022 - 2026

1 Úvod

Koncepcia štátnej politiky Slovenskej republiky vo vzťahu k Slovákom žijúcim v zahraničí (ďalej len „koncepcia štátnej politiky“) napĺňa zásadný záväzok, ktorý ustanovuje čl. 7a Ústavy Slovenskej republiky: *„Slovenská republika podporuje národné povedomie a kultúrnu identitu Slovákov žijúcich v zahraničí, podporuje ich inštitúcie zriadené na dosiahnutie tohto účelu a vzťahy s materskou krajinou.“*

Deklarácia Národnej rady Slovenskej republiky z roku 1999 zakotvila vo vzťahu ku krajanom žijúcim v zahraničí politický záväzok: *„Slovensko a Slovenská republika vždy považovali a považujú Slovákov v zahraničí za integrálnu národnú súčasť, ich život a dejiny za súčasť slovenských národných dejín a ich kultúru za súčasť národného kultúrneho dedičstva.“*

V roku 2008 vláda Slovenskej republiky schválila a Národná rada Slovenskej republiky vzala na vedomie prvú *Koncepciu štátnej politiky starostlivosti o Slovákov žijúcich v zahraničí do roku 2015*. Nadväzne v roku 2015 bola rovnakým spôsobom prijatá *Koncepcia štátnej politiky SR vo vzťahu k Slovákom žijúcim v zahraničí na obdobie rokov 2016 – 2020*. Predkladaný návrh koncepcie štátnej politiky do istej miery nadväzuje na tieto dve koncepcie, ale zároveň obsahuje aktuálne princípy štátnej politiky Slovenskej republiky vo vzťahu k Slovákom žijúcim v zahraničí a odráža nové skutočnosti, tendencie a zmeny, ktoré nastali v oblasti života krajanov za ostatných päť rokov.

Právnym základom pre realizáciu štátnej politiky vo vzťahu ku krajanom je zákon č. 474/2005 Z. z o Slovákoch žijúcich v zahraničí a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o Slovákoch žijúcich v zahraničí“), ktorý zadefinoval legislatívny a organizačný rámec pre realizáciu podpory Slovákov žijúcich v zahraničí zo strany materskej krajiny prostredníctvom Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí (ÚSŽZ). Zákon súčasne zadefinoval, kto sa na účely tohto zákona a výkonu štátnej politiky považuje za Slováka žijúceho v zahraničí, umožnil tiež Slovákom žijúcim v zahraničí získať osvedčenie, ktoré ich identifikuje ako osoby prepojené so Slovenskou republikou a formou vydania osvedčenia im priznáva práva v oblasti pobytu, práce a štúdií na Slovensku, ako aj zjednodušuje ich prístup k štátnemu občianstvu Slovenskej republiky. Zákon o Slovákoch žijúcich v zahraničí zároveň upravuje systém štátnej podpory zameraný na zachovanie a rozvoj národného povedomia a kultúrnej identity Slovákov žijúcich v zahraničí, na podporu ich inštitúcií zriadených na dosiahnutie tohto účelu a na podporu ich vzťahov so Slovenskom.

Úlohy, ciele a zámery koncepcie štátnej politiky sú v súlade s požiadavkou lojálnosti a spoločenskej integrácie členov krajaňských komunít a slovenských národnostných menšín, pokiaľ je dodržiavaná zásada ochrany ich práv a rešpektovanie rôznorodosti v krajine, v ktorej žijú. Efektívnosť a účinnosť výkonu štátnej politiky závisí aj od politických, ekonomických, legislatívnych a spoločensko-kultúrnych podmienok štátov, v ktorých krajanovia žijú a tiež od dodržiavania príslušných medzinárodnoprávných dokumentov.

2 Slováci žijúci v zahraničí – charakteristika a súčasný stav

Slováci žijúci v zahraničí sú historicky, spoločensky a kultúrne diferencovaný objekt štátnej politiky. Presné údaje o počtoch slovenských krajanov v zahraničí nie sú k dispozícii a údaje o počtoch Slovákov v zahraničí pochádzajúce od samotných krajanov sú vždy vyššie ako oficiálne štatistiky, zvyčajne v rozpätí od 15 až 40 %. Po roku 1989 a najmä po roku 2004 došlo k spoločenským zmenám aj v rámci slovenských komunít v zahraničí. Slovákov žijúcich v zahraničí kategorizujeme na dve základné skupiny:

- **autochtónne menšiny v okolitých krajinách,**
- **slovenské tradičné komunity v krajinách západnej Európy a zámoria.**

2.1. Autochtónne menšiny v okolitých krajinách

Aktuálna situácia autochtónnych národnostných menšín je charakterizovaná tým, že dochádza k ich silnej asimilácii. Deje sa to pod tlakom väčšinového okolia, v niektorých prípadoch aj v dôsledku politiky domovskej krajiny a v dôsledku demografických zmien. Často je faktorom aj nepriaznivá ekonomická situácia v oblastiach, kde ešte žije slovenská menšina kompaktné, v dôsledku čoho dochádza aj k značnému odchodu obyvateľstva, často celých rodín za lepšími životnými podmienkami do zahraničia a na Slovensko. Následkom sú nielen kvantitatívne zmeny v počte obyvateľov hlásiacich sa k slovenskej národnosti, ale aj kvalitatívne zmeny postavenia menšiny v domovskej krajine.

Táto zložitá situácia stavia SR pred úlohu pokúsiť sa udržať jestvujúce podmienky života autochtónnych menšín v domovských krajinách v oblasti kultúry a vzdelávania a pokúsiť sa ich zlepšiť v oblasti hospodárstva. Určujúcim faktorom pre udržanie slovenských autochtónnych menšín je aktuálne ich ekonomická situácia. Slovenské autochtónne menšiny sa dlhodobo neudržia v oblastiach, kde dnes žijú, bez toho, aby tieto oblasti dosiahli taký hospodársky rozvoj, ktorý tamojším Slovákom umožní dôstojne užiť svoje rodiny. V prípade slovenských národnostných menšín v strednej, južnej a východnej Európe zohrávajú významnú úlohu osobitosti miestnej a regionálnej samosprávy (existencia vlastných zastupiteľských orgánov), osobitosti systému školstva, regionálne demografické podmienky, pôsobenie slovenských cirkví a podobne.

Počty príslušníkov slovenských národnostných autochtónnych menšín

Krajina	Predposledné sčítanie obyvateľstva (2001)	Posledné sčítanie Obyvateľstva (2011-2012)	Odhad krajanov
Česká republika	193 190 314 000 (1991)	148 000	350 – 400 000
Chorvátsko	4 713	4 753	10 000
Maďarsko	17 693	29 647	100 000
Poľsko	1 710	3 240 ^a	12 000
Rakúsko		43 621 (1.1.2020)	50 000
Rumunsko	19 000	17 199	25 000
Srbsko	59 021	52 750	35 – 42 000
Ukrajina	6 397	6 700	12 000
Spolu	cca 300 000	cca 262 500	cca 560 – 600 000

^a Okrem 3240 prihlásených autochtónnych Slovákov bolo v r. 2018 na pobyt v Poľsku prihlásených 2287 občanov SR

Slovenské národnostné spoločenstvá majú vo svojich domovských štátoch aj početné organizácie, spolky a záujmové združenia. V závislosti od demografických podmienok disponujú vlastnými, relatívne autonómnymi výchovno-vzdelávacími inštitúciami od materských škôl až po vysokoškolské vzdelávanie v slovenskom jazyku. Ich záujmy reprezentujú celoštátne organizácie so samosprávnymi funkciami v oblasti kultúry, školstva a v iných oblastiach (Srbsko, Chorvátsko, Maďarsko, čiastočne Rumunsko). Majú formálno-právne garantovanú rovnoprávnosť v obecných a regionálnych samosprávnych orgánoch so zriaďovateľskými právomocami v kultúrnej, školskej a inej oblasti. V krajinách, kde sa Slováci ocitli nie ako vystažovalci, ale vytýčením hraníc v dôsledku geopolitických zmien v 20. storočí (Poľsko, Ukrajina), nemajú takúto širokú samosprávu. Autochtónne slovenské spoločenstvá vydávajú vlastnú periodickú a neperiodickú tlač, majú miestne a regionálne múzeá, vedeckovýskumné pracoviská, galérie, folklórne súbory a festivaly, početné amatérske divadlá s bohatou tradíciou vrátane profesionálneho divadla. Za zaujímavý možno pokladať fenomén, v rámci ktorého vystažovalci z radov menšinových komunít boli neraz iniciátormi a organizátormi krajanského života v štátoch, do ktorých sa prisťahovali. Vďaka tomu máme aktívne komunity Slovákov najmä v Čiernej Hore, Bosne a Hercegovine, Slovinsku. Práve skupina vystažovalcov z Dolnej zeme zakladala aj mnohé cirkevné zbory a spolky v zámorí (Austrália, Kanada, USA, Argentína), ale aj v západnej Európe (napr. Nemecko, Švajčiarsko, Francúzsko). Príslušníci autochtónnych menšín, ktorí sa rozhodli v istom čase do materskej krajiny vrátiť (najčastejšie v rámci reemigrácie), si založili vlastné spolky: Spolok Slovákov z Maďarska, Spolok Slovákov z Rumunska, Spolok Slovákov z Juhoslávie, ako aj Spolok Slovákov z Bulharska.

V náboženskom a duchovnom živote menšín majú slovenské farnosti a cirkevné zbory viac ako 250-ročnú tradíciu. Ich pôsobenie zohráva významnú úlohu v spoločenskom a kultúrnom živote Slovákov (Srbsko, Rumunsko, Maďarsko). Disponujú národne vyhraneným osobnostným, intelektuálnym a umeleckým potenciálom, akademickou inteligenciou a pedagógmi, ktorí sú nositeľmi a tvorcami ojedinelej slovenskej kultúry a aktívne sa podieľajú na generačnom prenose jazykovej, kultúrnej a spoločenskej identity Slovákov. Hodnoty a dedičstvo ich tvorby sa v mnohých prípadoch zaraďujú aj do európskeho a svetového kontextu. Náboženstvo zohrávalo rozhodujúcu úlohu pri zachovaní národného povedomia Slovákov za posledných 300 rokov a aj dnes stále zohráva mimoriadne dôležitú úlohu. Všeobecným javom je, že slovenské farnosti trpia nedostatkom slovenských kňazov a v dôsledku toho postupným vytláčaním slovenčiny ako liturgického jazyka, čo je z hľadiska záujmu slovenskej štátnej politiky vo vzťahu k Slovákom žijúcim v zahraničí nežiaduca tendencia a bolo by účelné vynaložiť úsilie na jej zvrátenie.

2.2 Tradičné komunity v krajinách západnej Európy a zámoria

Charakteristickým pre komunity v krajinách západnej Európy a zámoria je, že postupne zanikajú tradičné komunity a odchádza posledná generácia, ktorá ešte rozumela po slovensky a stotožňovala sa so slovenským pôvodom (USA, Kanada, Argentína), prípadne už aj dávnejšie zanikla (Francúzsko, Belgicko). Zostáva generácia emigrácie z roku 1968, ktorá smerovala tak do zámoria (USA, Kanada, Austrália, Južná Afrika), ako aj do krajín západnej Európy. Slovenské komunity v krajinách západnej Európy a zámoria majú vytvorené štandardné podmienky pre spolkovú činnosť a aktivity súvisiace s uspokojovaním potrieb ich kultúrneho a duchovného života, na ktorom sa významne podieľajú aj misie a farnosti. V tejto oblasti narastajú potreby v dôsledku silnejúcej migrácie Slovákov do štátov EÚ. Ide najmä o oblasť vzdelávania detí a informovanosť. Špecifikom komunít v týchto štátoch je, že nemajú status národnostných menšín, z čoho potom vyplýva aj iná forma prístupu

domovských štátov k ich potrebám. Starostlivosť o Slovákov žijúcich v zahraničí vrátane ich finančnej podpory však musí vychádzať zo štatistických zisťovaní a tam, kde nie sú výsledky takýchto zisťovaní k dispozícii, z kvalifikovaných odhadov, ktoré by mali byť kombináciou zoznamov vytvorených zastupiteľskými úradmi v zahraničí, evidencie kmeňových škôl na Slovensku o Slovákoch v zahraničí, aktualizovaných zoznamov krajaňských spolkov a organizácií o svojich členoch a rôznych motivačných opatrení zo strany ÚŠZZ vrátane finančnej podpory projektov zameraných na zistenie počtu Slovákov žijúcich v danej krajine v zahraničí, osobitne v čase predchádzajúcom pravidelnému štatistickému zisťovaniu v štátoch, v ktorých sa vykonáva.

ÚŠZZ vyhodnocuje údaje aj o Slovákoch v štátoch západnej Európy a v zámorských krajinách. Odhady o ich počte sú uvedené v tabuľke nižšie. Na rozdiel od predchádzajúcich období ÚŠZZ nerobí rozdiel medzi tradičnými komunitami v USA, Kanade a Argentíne a novovznikajúcimi komunitami v týchto krajinách a v štátoch západnej Európy. Očakáva sa, že elektronické sčítanie obyvateľstva uskutočnené okolo roku 2020 v členských štátoch OSN prinesú podstatne presnejšie štatistické údaje, akými disponujeme v súčasnosti.

Počty Slovákov žijúcich v západnej Európe a v zámorí

KRAJINA	Oficiálne údaje	Odborné odhady
Argentína	Neeviduje sa	20 – 25 000 ^a
Austrália	5 413 (2016)	10 – 12 000
Belgicko	5 860 (10.12.2019)	10 000
Cyprus		3 200
Dánsko	3 135	4 000
Francúzsko	9 768 (2017)	10 000 ^b
Holandsko	7 214	25 000
Írsko	9 717 (2016)	22 000
Island	486 (2020)	500 – 550
Izrael	8 000 (júl 2020)	30 000 ^c
Kanada	72 285 (2016)	100 – 150 000 ^d
Luxembursko	882 (jún 2019)	1 000
Nemecko	58 235 (31.12.2018)	80 000
Nórsko	4 797 (2020)	5 000 – 5 200
Portugalsko	248 (december 2017)	500
Spojené kráľovstvo	69 000 (1.6.2019)	110 000
Španielsko	11 843 (30.6.2019)	15 000
Švajčiarsko	19 494 (30.11.2019)	25 000
Švédsko	1 765 (2017)	5 000 ^e
Taliansko	8 282 (31.12.2019)	10 000
USA	560 000 (2010)	750 000
Spolu	850 268	1 250 000 – 1 300 000

^a Odhady hovoria, že do Argentíny sa v 20. – 30. rokoch 20. storočia vysťahovalo až 30 – 50 000 Slovákov

^b 9 768 osôb vo Francúzsku zahŕňa 5 248 občanov narodených na Slovensku a 4 520 imigrantov zo Slovenska

^c Odhad počtu osôb žijúcich v Izraeli s aspoň jedným starým rodičom narodeným na území SR

^d plus sa prihlásilo cca 40 000 osôb k „československému“ pôvodu

^e 1 765 je počet ľudí žijúcich vo Švédsku, narodených na Slovensku (zdroj www.delmi.se)

3 Úlohy štátnej politiky vo vzťahu k Slovákom žijúcim v zahraničí

Koncepcia štátnej politiky nemá za cieľ byť iba zameraním a stanovením si všeobecných cieľov na príslušné obdobie nadchádzajúcich piatich rokov, ale má byť základom pre následné stanovenie si konkrétnych cieľov a úloh, ktoré by malo Slovensko vo vzťahu k Slovákom žijúcim v zahraničí dosiahnuť.

Ciele koncepcie štátnej politiky vychádzajú z Programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2021 – 2024, ktoré bolo schválené dňa 28. 4. 2021 uznesením vlády SR č. 228/2021:

„SLOVENSKO A SLOVÁCI ŽIJÚCI V ZAHRANIČÍ

Vláda SR postupne navýši finančnú podporu slovenskému zahraničiu až na úroveň, v akej ročne podporuje národnostné menšiny žijúce na Slovensku.

V kontexte prípravy Koncepcie krajanskej štátnej politiky na roky 2021 - 2025 Vláda SR prehodnotí fungovanie a kompetencie Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí (ÚSZZ), zmodernizuje koncepciu štátnej politiky starostlivosti o Slovákov žijúcich v zahraničí a prijme nový zákon o Slovákoch žijúcich v zahraničí. Zároveň vyhodnotí a upraví aj proces doterajšieho udeľovania dotácií, vrátane zjednodušenia udeľovania tzv. minigrantov.

Podporíme možnosť zapájania komunity Slovákov do spolupráce pri presadzovaní cieľov zahraničnej politiky SR.

Vo vybranej svetovej metropole spustíme projekt spolupráce s tzv. novou diaspórou a komunitou slovenských profesionálov, ktorých potenciál sa využije na realizáciu spoločných cieľov v danom teritóriu.“

Základným strategickým cieľom je vytvárať podmienky pre priaznivú spoluprácu s krajanmi, krajanskými komunitami a slovenskými národnostnými menšinami, zachovať a rozvíjať ich jazykovú, kultúrnu a národnú identitu pri dodržiavaní multilaterálnych a bilaterálnych dohôd. V tejto súvislosti je potrebné naďalej prispievať k vytváraniu pozitívnych vzťahov k Slovákom žijúcim v zahraničí pri rešpektovaní ich práv a povinností vo vzťahu k ich domovským štátom a vytvárať podmienky pre synergiu všetkých subjektov aktívne pôsobiacich v oblasti krajanskej problematiky. Trvalou úlohou zostáva podporovať kontinuitu historickej, kultúrnej a duchovnej identity slovenského národa a motivovať uvedomelú participáciu subjektov krajanského života na rozvíjaní a upevňovaní národnej spolupatričnosti, hodnôt slovenskosti, národnej, kultúrnej a jazykovej identity. Podpora Slovákov žijúcich v Maďarsku má to špecifikum, že existuje Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Maďarskej republiky o vzájomnej podpore národnostných menšín v oblasti vzdelávania a kultúry, na základe ktorej v zmysle uznesenia vlády SR č. 487 z 26. mája 2004 musia byť každoročne vyčleňované účelové finančné prostriedky zo štátneho rozpočtu vo výške 99 582 eur určené na plnenie tejto dohody.

Podporou aktivít Slovákov žijúcich v zahraničí je potrebné naďalej vytvárať podmienky pre spoluprácu Slovenska s domovskými štátmi krajanov s dôrazom na dobré vzťahy a ich ďalší rozvoj, pričom je potrebné venovať osobitnú pozornosť výchove a vzdelávaniu Slovákov žijúcich v zahraničí v slovenskom jazyku v súlade s reálnymi potrebami slovenských národnostných menšín a komunít. Naďalej je potrebné podporovať efektívnu

masmediálnu komunikáciu a využívanie informačných technológií v krajanskom prostredí, ako aj podporovať prezentáciu Slovákov žijúcich v zahraničí na Slovensku ako súčasť formovania národného povedomia a hrdosti na spoločné národné, kultúrne a duchovné hodnoty a tradície a aj prostredníctvom aktivít Slovákov žijúcich v zahraničí šíriť pozitívny obraz o Slovensku v zahraničí. V tejto súvislosti je potrebné prispievať v krajanskom prostredí k posilňovaniu prestíže osvedčenia Slováka žijúceho v zahraničí a jeho príťažlivosti ako symbolu individuálnej identity a príslušnosti k slovenskému národu, ako aj neraz prvému kroku pri získavaní slovenského štátneho občianstva.

Jednou z konkrétnych úloh je prijatie nového zákona o Slovákoch žijúcich v zahraničí, ktorého príprava bude zahŕňať analýzu právnej definície pojmu „Slovák žijúci v zahraničí“, postavenia a právomoci ÚŠZZ ako koordinátora tvorby a výkonu štátnej politiky vo vzťahu k Slovákom žijúcim v zahraničí, ako aj postupu pri vydávaní osvedčení vychádzajúc z aplikačnej praxe. Ďalšou z konkrétnych úloh je úprava dotačného systému najmä z hľadiska zohľadnenia aplikačnej praxe (napr. vytvorenie dotácií poskytovaných na dlhšie obdobie alebo jednoduchšie pravidlá vyúčtovania pri dotáciách poskytovaných v nižších sumách). Dotačný systém ÚŠZZ bude naďalej postavený na transparentnosti a bude vyvážené podporovať všetky slovenské komunity v zahraničí, najmä projekty, ktorých cieľom je udržať stav a početnosť komunity Slovákov žijúcich v danom štáte. Dotačný systém bude nastavený tak, aby tieto dotácie boli vždy riadne a včas vyúčtované spolu s príslušnými sankciami v prípade porušenia zákona alebo pravidiel dotačného systému. S cieľom jednotnej prezentácie Slovenska v zahraničí sa zavedie povinnosť realizátorom projektov podporených z dotačnej schémy, aby popri logu ÚŠZZ zviditeľňovali aj značku Dobrý nápad Slovensko (Good Idea Slovakia).

V rámci finančného zabezpečenia tejto štátnej politiky bude cieľom plniť Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2021 – 2024, aby vláda Slovenskej republiky postupne navýšila finančnú podporu slovenskému zahraničiu až na úroveň, v akej ročne podporuje národnostné menšiny žijúce na Slovensku.

S finančným posilnením bude možné rozšíriť možnosti smerovania dotácií napríklad do investičných aktivít, mimoškolskej záujmovej činnosti, čo si bude vyžadovať redefinovanie stanovených oblastí, ako aj foriem podpory v novom zákone o Slovákoch žijúcich v zahraničí. Systém štátnej podpory ÚŠZZ si bude vyžadovať priebežnú adaptáciu na meniace sa podmienky. Pri financovaní jednotlivých aktivít bude naďalej potrebné dbať na zamedzenie duplicity pri udeľovaní finančnej podpory z verejných zdrojov. Významným zdrojom na uskutočnenie cieľov aktuálnej koncepcie budú finančné prostriedky vo výške cca 7,2 mil. USD, ktoré sú spojené s realizáciou dohody medzi vládami Slovenskej republiky a Srbskej republiky o úhrade tzv. clearingového dlhu zo strany Srbska. Tieto zdroje by mohli pomôcť vybudovať centrá slovenského kultúrneho života v Srbsku, Maďarsku, Rumunsku a Chorvátsku, ako aj v štátoch západnej Európy a zámoria, kde sú vytvorené životaschopné vzdelávacie centrá s veľkým počtom detí.

V nadväznosti na stanovené ciele bude potrebné vytvoriť systém stabilnej finančnej podpory vzdelávacích centier a víkendových škôl v zahraničí a udržať počet slovenských lektorátov v zahraničí a pokračovať v budovaní dobrého mena Slovenska v zahraničí formou propagácie aktivít krajanských organizácií a spolkov.

Ambíciou je tiež získanie aspoň jednej investície hospodárskeho charakteru do každého štátu, v ktorom majú Slováci v zahraničí postavenie národnostnej menšiny a v spolupráci

s Ministerstvom hospodárstva SR a Agentúrou SARIO je potrebné podporovať realizáciu investícií, ktoré podporia zamestnanosť a podnikateľské príležitosti najmä v štátoch, v ktorých majú Slováci postavenie národnostnej menšiny.

Cieľom zostáva zaviesť elektronické voľby zo zahraničia a do doby zavedenia tohto spôsobu voľby zjednodušenie a čo najväčšia elektronizácia volieb poštou s prípadným zavedením volieb na vybraných zastupiteľských úradoch SR (ZÚ SR) v zahraničí. Cieľom je tiež zjednodušenie možnosti získania slovenského štátneho občianstva, najmä pre tých, ktorým bolo vydané osvedčenie Slováka žijúceho v zahraničí.

3.1 Vzdelávanie, veda, výskum

Slovenské národnostné školstvo a vzdelávanie v slovenskom jazyku je jednou z kľúčových oblastí udržiavania a rozvoja jazykovej a národnej identity mimo územia Slovenska. Autochtónne slovenské menšiny v strednej, južnej a východnej Európe disponujú „subsystémom“ národnostného školstva, ktoré je každá krajina povinná zabezpečovať. V úrovni zabezpečenia vzdelávania krajanov sú v jednotlivých štátoch významné rozdiely. Napríklad stupeň asimilácie Slovákov v Maďarsku a čiastočne aj v Chorvátsku, Poľsku a na Ukrajine neumožňuje prevádzku škôl s vyučovacím jazykom slovenským v takej miere, ako napr. v Srbsku a Rumunsku. Osobitnou otázkou je vzdelávanie najpočetnejšej slovenskej menšiny žijúcej v Českej republike. Aj napriek ústretovosti českých orgánov nie je zo strany Slovákov v Čechách a na Morave o slovenské národnostné školy záujem.

Cieľom koncepcie štátnej politiky je prioritne podporovať inštitucionalizované školstvo, vzdelávanie a aktivity vedúce k uchovaniu slovenského jazyka a pozdvihnutiu úrovne slovenského školstva a všetkých foriem vzdelávania v slovenskom jazyku v zahraničí. Na tento účel ÚSZZ monitoruje stav a vývoj školstva a podmienok vzdelávania slovenských národnostných menšín a krajských komunít v štátoch, v ktorých žijú a každoročne upravuje priority grantovej podpory v oblasti školstva a vzdelávania v súlade s požiadavkami a potrebami slovenských národnostných menšín a komunít v zahraničí. Na tento účel ÚSZZ využíva odborný potenciál komisie pre školstvo a vzdelávanie ÚSZZ pri identifikácii potrieb slovenského národnostného školstva a vzdelávacích centier v zahraničí a pri hodnotení výchovno-vzdelávacieho procesu v krajskom prostredí zohľadňuje v čo najväčšej miere jej odporúčania. Tento účel je potrebné naplňať aj prostredníctvom dohôd o spolupráci medzi ÚSZZ a krajskými organizáciami a spolkami, ktoré prevádzkujú vzdelávacie centrum, zameraných na vytváranie stabilného dotačného prostredia s cieľom trvalej udržateľnosti týchto projektov (viacročné financovanie).

Jednou z úloh je podpora získavania záujemcov z okruhu Slovákov žijúcich v zahraničí na štúdium na stredných školách na Slovensku, a to predovšetkým záujemcov, ktorí majú predpoklady na štúdium v študijných odboroch perspektívnych z hľadiska postupnej orientácie slovenskej ekonomiky na znalostnú ekonomiku s perspektívou posilňovania väzieb so Slovenskom, a to predovšetkým vo vzťahu k žiakom, ktorí patria k Slovákom žijúcim v strednej, východnej a južnej Európe. V tejto súvislosti je potrebné rozširovať a skvalitňovať vzdelávacie, exkurzné a najmä jazykové mimoškolské pobyty žiakov a študentov z krajských prostredí na Slovensku ako motivačný faktor pre ich ďalšie štúdium slovenského jazyka a v slovenskom jazyku a spolupracovať pri zvyšovaní kvality vyučovania na školách a vzdelávacích inštitúciách poskytujúcich vzdelávanie v slovenskom jazyku v zahraničí formou výučbových programov, prostriedkov IT, ktoré prispievajú k atraktivite a kvalite vyučovania a motivujú žiakov. Konkrétnym nástrojom rozvoja je

v súlade s právnym poriadkom jednotlivých krajín podporovať tvorbu učebníc, metodických materiálov a učebných pomôcok vhodných na výučbu slovenského jazyka a slovenských reálií mimo školského systému v Slovenskej republike.

ÚŠZZ bude tiež podporovať rozširovanie možností univerzít pri vysielaní študentov pedagogických smerov zo slovenských univerzít na stáže, prípadne na pedagogickú prax do menšinových škôl s vyučovacím jazykom slovenským v zahraničí a do vzdelávacích centier v zahraničí s prihliadnutím na podmienok v jednotlivých štátoch a podporovať výmenu pedagógov a žiakov z prostredia slovenských menšín a komunít v zahraničí so školami v SR vrátane ich účasti na mimoškolských jazykových a motivačno-vzdelávacích pobytoch. Súčasne bude podporovať spoločnú účasť slovenských detí žijúcich v rôznych krajinách na vzdelávacích aktivitách a v letných táboroch na Slovensku, ktoré okrem udržiavania národného povedomia a zvyšovania úrovne slovenského jazyka prispievajú k upevňovaniu pocitu vzájomnosti a príslušnosti k slovenskému národu. V tejto súvislosti je dôležitá spolupráca pri posudzovaní a prideľovaní krajaňských štipendií, optimalizácia ich počtu a výber študijných odborov v súlade s potrebami krajanov a cieľmi koncepcie štátnej politiky a tiež sprístupňovanie vzdelávacích portálov zameraných na skvalitňovanie vzdelávania aj pre slovenských užívateľov v zahraničí.

Za jeden z hlavných cieľov je potrebné stanoviť podporu ďalšieho vzdelávania slovenských pedagógov vyučujúcich slovenský jazyk a akademické predmety na základných, stredných, ako aj na materských školách v týchto krajinách a vytváranie podmienok na zabezpečenie učiteľov slovenského jazyka, akademických a umeleckých predmetov pre krajaňské školy z radov krajanov – absolventov pedagogických fakúlt. Súčasťou tohto cieľa je aj podpora účasti pedagógov slovenských škôl na odborných seminároch, kurzoch a konferenciách v krajinách ich pôsobenia a na Slovensku a podpora organizácie takýchto podujatí. Rovnako je dôležité podporovať vedecký výskum pedagogických procesov, vyučovania slovenčiny a v slovenskom jazyku, ako aj sociolingvistické monitorovanie počtu žiakov v národnostných školách a poskytovať všestrannú podporu slovenským školám a žiakom i učiteľom slovenského jazyka na školách so všetkými formami výučby slovenského jazyka v krajinách strednej, južnej a východnej Európy. S tým úzko súvisí aj podpora účasti detí, ktorých rodičia sa hlásia k slovenskej národnostnej menšine, na vzdelávacích aktivitách a v letných táboroch na Slovensku, ktoré významnou mierou prispievajú k udržaniu ich národného povedomia a úrovne slovenského jazyka, a preto je potrebné prispieť k zjednodušeniu nákupu učebníc slovenskými školami a školami s výučbou slovenského jazyka v zahraničí s prihliadnutím na otvorenie trhu.

Zo sociologického hľadiska je potrebné hľadať a identifikovať príčiny znižovania záujmu krajanov o slovenské národnostné školy a výučbu ich detí v slovenskom jazyku a v spolupráci s jednotlivými domovskými krajinami navrhovať spôsoby eliminácie tohto nežiaduceho trendu s cieľom zvyšovať záujem o slovenské školy a vzdelávanie sa v slovenskom jazyku. Jedným z nástrojov je spolupráca obcí a samosprávnych krajov na Slovensku s ich partnermi v zahraničí s cieľom vytvárať podmienky pre záujemcov o štúdium na stredných školách na Slovensku, ale len v prípade nejestvovania takýchto škôl s vyučovacím jazykom slovenským v ich domovských krajinách. Súčasne je potrebné riešiť v spolupráci so zástupcami vysokých škôl problém študentov niektorých štátov (napr. Chorvátsko alebo Ukrajina), v ktorých termín ukončenia strednej školy nekorešponduje s termínmi prijímacích pohovorov na vysoké školy na Slovensku, čo následne odrádza týchto študentov už od štúdia na strednej škole v slovenskom jazyku.

Dôležitým nástrojom na nadviazanie a realizáciu konkrétnej spolupráce sú v závislosti od disponibilných finančných prostriedkov, ako aj súhlasu oboch zmluvných strán, najmä rezortné zmluvy s novými krajinami, do ktorých je v prípade opodstatnenosti potrebné vyslať učiteľov a lektorov slovenského jazyka, ako aj úpravu existujúcich zmlúv s krajinami, kde je v prípade opodstatnenosti potrebné zvýšiť počet vysielaných učiteľov a lektorov slovenského jazyka. Súčasne je potrebné aktívnejšie presadzovať požiadavky na vzdelávanie detí v slovenskom jazyku aj v rámci už vytvorených orgánov (napr. zmiešané medzivládne komisie a pod.).

Vplyvom migrácie občanov Slovenskej republiky za pracovnými príležitosťami v rámci Európskej únie vznikla početná skupina slovenských občanov dočasne žijúcich mimo územia Slovenska, ktorí sú sprevádzaní neplnoletými rodinnými príslušníkmi, často už narodenými v zahraničí. Ide o slovenské deti, ktoré si plnia povinnú školskú dochádzku v členských krajinách Európskej únie a v zámorí a v rámci krajaňských komunít v sídlach s vyššou koncentráciou Slovákov vzrastá záujem krajaňov o výučbu slovenského jazyka a slovenských reálií. V dôsledku toho vzniká pomerne široká sieť vzdelávacích centier, ktoré rôznym spôsobom zabezpečujú prevažne pre deti kontakt so slovenským jazykom a slovenskými reáliami.

Vzhľadom na to, že v období rokov 2016 – 2020 bolo rozpracovaných viacero tém súvisiacich so vzdelávacími centrami v krajinách západnej Európy a zámoria, pred ÚSZZ a Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu SR stojí úloha vyriešiť aktuálne problémy postavenia vzdelávacích centier v zahraničí a ich činnosti v oblasti poskytovania vzdelávania pre deti krajaňov žijúcich v zahraničí so zreteľom na požiadavky slovenských komunít. Za tým účelom ÚSZZ zriadi pracovnú skupinu, ktorej členmi budú zástupcovia ÚSZZ a ministerstva školstva, ktorá sa bude komplexne zaoberať postavením a činnosťou vzdelávacích centier v poskytovaní vzdelávania pre deti krajaňov s cieľom uľahčenia ich integrácie do slovenského školského systému.

Slovenské národnostné menšiny a slovenské komunity v zahraničí sú trvalým objektom vedecko-výskumného záujmu zo strany príslušných krajaňských inštitúcií a osôbností, ako aj subjektov zo Slovenska. Je preto naďalej potrebné **udržiavať a rozvíjať spoluprácu s akademickými a vedecko-výskumnými pracoviskami**, ktorých predmetom činnosti sú vedecké výskumy orientované na Slovákov žijúcich v zahraničí a podporovať ich úmysly uchopiť túto komplexnú problematiku z odborných, ale aj popularizačných aspektov. Rovnako je potrebné podporovať vedecko-výskumné aktivity Slovákov žijúcich v zahraničí a spoluprácu ich inštitúcií s partnermi na Slovensku a podieľať sa na organizácii spoločných konferencií, seminárov a vytvárať tým podmienky na vedeckú činnosť pedagógov pôsobiacich vo vzdelávacích inštitúciách mimo územia SR v spoločných projektoch so slovenskými vedeckými inštitúciami. Ďalšou prioritou je zabezpečovať dostupnosť realizovaných vedecko-výskumných prác zameraných na tému Slovákov žijúcich v zahraničí.

3.2 Kultúra

Kultúrno-spoločenská oblasť má dominantné postavenie pri udržiavaní a rozvoji slovenskej národnej identity v zahraničí a pri jej generačnom prenose. **Vyznačuje sa veľmi silnou mierou angažovanosti a aktívnej účasti jednotlivcov a skupín v organizácii, realizácii a účasti v rôznorodých aktivitách, podujatiach či dielach.** Je to práve tá oblasť, ktorá podnecuje najširšie spektrum spoločenských skupín – od tých najmladších až po seniorov. Aktívna účasť vo zvolenej forme kultúrno-spoločenského života jednotlivcov má

veľmi silný vplyv na udržiavanie národného povedomia v inojazyčnom a inokultúrnom prostredí a je formou, v ktorej si Slováci žijúci v zahraničí neustále potvrdzujú znaky svojho historického pôvodu, neopakovateľnej kultúry a jazyka.

Mimoriadne rozvetvenú a navrstvenú kultúrnu a kultúrno-spoločenskú oblasť v prostredí Slovákov žijúcich v zahraničí, ako aj jej prepojenie so Slovenskom plánuje ÚSZZ podchytiť prostredníctvom permanentnej komunikácie s krajanmi, osobitne prostredníctvom spolupráce s kultúrnou komisiou pre zahraničných Slovákov zriadenou v rámci ÚSZZ.

V tomto zmysle bude aj naďalej poskytovaná podpora ústredným podujatiam Slovákov žijúcich v zahraničí v jednotlivých krajinách, zároveň sa ÚSZZ bude zaoberať o podporu kultúrnych aktivít, ktoré krajskú kultúru prepájajú so súčasnou modernou slovenskou kultúrou a umením, ktorá vzniká na Slovensku.

Za svoje priority považuje ÚSZZ aj infraštruktúrne projekty (rekonštrukciu existujúcich domov, resp. výstavbu alebo kúpu nových objektov), ktoré budú účelovo plniť funkciu multifunkčných centier pre organizované formy činnosti Slovákov žijúcich v zahraničí. Cieľom bude poskytnutím podpory zabezpečiť systémové riešenie fungovania slovenských centier v zahraničí, aby slúžili celej slovenskej komunite a aby ich činnosť a naplnenie účelu poskytnutia dotácie bolo možné kontrolovať a objektívne vyhodnocovať.

Je potrebné vytvoriť podmienky pre vybudovanie multifunkčného centra pre Slovákov žijúcich v zahraničí, ktoré by bolo sídlom ÚSZZ a zároveň by disponovalo priestormi na spoločenské podujatia, konferencie, verejné prezentácie, výstavnú a knižničnú činnosť. Rovnako je potrebné vybudovať pamätník a múzeum slovenského vystaľovalectva.

Na tento účel je potrebné motivovať všetky relevantné subjekty na Slovensku, aby vo svojich programoch prihliadali na špecifické potreby vyplývajúce zo snahy Slovákov žijúcich v zahraničí zachovať si svoj slovenský jazyk a kultúrnu identitu a posilňovať identitu Slovákov žijúcich v zahraničí prostredníctvom programov, ktoré sú založené na zosieťovaní a vzájomnom prepájaní generácie, odborne a geograficky odlišných skupín krajanov a zabezpečiť tak vyššiu súdržnosť a vzájomnú lojalitu medzi Slovákmi vo svete.

3.2.1 Ochrana hmotného a nehmotného kultúrneho dedičstva Slovákov žijúcich v zahraničí a jeho aktívne prepojenie s inštitúciami na Slovensku

Hmotné a nehmotné kultúrne dedičstvo Slovákov žijúcich v zahraničí je trvalou súčasťou historických hodnôt slovenskej kultúrnej identity, a z tohto dôvodu je nevyhnutná podpora ochrany a uchovávanía hodnôt hmotného a nehmotného kultúrneho dedičstva slovenských národnostných menšín a krajských komunít v celom spektre žánrov v súlade s príslušnými dohovormi UNESCO. Je preto potrebné podporovať zhromažďovanie, ochranu, dokumentáciu, spracovanie, triedenie a vystavovanie muzeálnych, archívnych, galerijných, knižničných a iných artefaktov zo života Slovákov žijúcich v zahraničí, ako aj zakladanie a činnosť pamätných domov, ľudových národopisných zbierok, archívov, múzeí, galérií, knižníc, výrobu a umiestňovanie pamätných tabúl, búst a sôch ako pamiatku na významné osobnosti a udalosti zo slovenských dejín, osobitne slovenského vystaľovalectva.

Súčasťou tejto agendy je neustála ochrana kultúrnych pamiatok ľudovej, sakrálnej a mestskej architektúry a identifikácia pamätných miest spätých s historickými udalosťami

slovenského národa. Na tento účel je potrebné podporovať klasifikáciu, inventarizáciu a digitalizáciu nemotného kultúrneho dedičstva, osobitne hudobných nahrávok, dokumentárnych a hraných filmov, fotografií matrik, kroník i iných archívnych dokumentov a spolupracovať s odbornými inštitúciami na Slovensku a inštitúciami v krajinách, v ktorých žijú Slováci, v oblasti ochrany a inventarizácie písomníctva, archivácie, výskumu, odborných školení a konferencií. V rámci kultúrnej osvety je potrebné pokračovať v podpore zintenzívnenia prezentácie krajských zbierok v súčasných pamäťových inštitúciách na Slovensku s cieľom podstatného zvýšenia povedomia o problematike Slovákov žijúcich v zahraničí na Slovensku.

3.2.2 Vytváranie podmienok na vznik a rozvoj tvorivej činnosti Slovákov žijúcich v zahraničí vo všetkých odvetviach umenia a kultúry

Pod pojmom produktívna kultúra rozumieme súbor činností, ktoré vznikajú v súčasnosti naprieč všetkými umeleckými odvetviami od ochotníckej po profesionálnu úroveň a majú za cieľ zveľaďovať a rozvíjať slovenskú kultúru vo svete. Na tento účel je potrebné naďalej podporovať zachovávanie slovenských obyčajových tradícií, osobitne ich prenos na mladú generáciu a podporovať podujatia zamerané na prezentáciu slovenského folklóru, ľudových tancov, ľudového spevu a hudby a ľudového odevu; podporovať výskum obyčajovej kultúry a jej zachovávanie v rámci kultúrno-umeleckých spolkov a tiež podporovať ľudovomelecké aktivity, najmä tradičné remeslá, výrobu krojov a hudobných nástrojov, tvorivé dielne a výstavy.

Nezastupiteľnú úlohu zohráva spolupráca s nositeľmi spolkového a kultúrneho života Slovákov žijúcich v zahraničí pri uchovávaní národnej svojbytnosti (spoločenské krajské organizácie, matice slovenské, kultúrne a umelecké spolky, misie kresťanských cirkví a pod.) a aktívne napomáhanie rozvoju materiálno-technických a priestorových podmienok činnosti spolkov, súborov, folklórnych a ľudovomeleckých združení krajanov s dôrazom na mladú generáciu, zohľadňujúc konkrétne a špecifické okolnosti ich fungovania, početnosť a štruktúru komunity, rôznorodosť aktivít, znalosť a používanie slovenského jazyka, vlastné potreby a iné, v tomto procese podstatné faktory.

Konkrétnou formou realizácie koncepcie štátnej politiky je podpora scénickej tvorby ako aktívnej a atraktívnej zložky umeleckého prejavu Slovákov žijúcich v zahraničí, ktorá kultivuje prejav v slovenskom jazyku v zahraničí a vytvára podmienky na umelecké stvárnenie tak klasickej divadelnej tvorby, ako aj nových scénických žánrov. Osobitne je potrebné podporovať divadelnú činnosť detských súborov, podnecovať prezentačné a reprezentačné aspekty tvorby, podporovať budovanie a trvalú udržateľnosť družobných kontaktov medzi členmi krajských kultúrno-umeleckých spolkov, divadelných súborov a iných organizácií s partnermi na Slovensku i medzi sebou navzájom s cieľom rozvoja ich kultúrno-umeleckej činnosti a komunikácie v slovenskom jazyku, zvlášť s ohľadom na participáciu detí a mládeže. Tiež je potrebné pokračovať v podpore literárnej tvorby s cieľom pozdvihnúť povedomie o nevyhnutnosti zachovania slovenského spisovného jazyka, podporovať s tým späté podujatia, osobitne súťaže a podujatia venované deťom. V tejto súvislosti je potrebné tiež pokračovať v podpore krajských vydavateľstiev a vydávaní kníh, časopisov, odborných publikácií v slovenskom jazyku a ich všestrannú prezentáciu, osobitne pre deti a ich distribúciu v rámci krajských komunít.

Dokumentárna a hraná filmová tvorba, ktorá spracúva témy zo života Slovákov žijúcich v zahraničí je ďalšou dôležitou oblasťou, na ktorú je potrebné klást' dôraz, osobitne

na zachovanie a digitalizáciu najstarších nahrávok a ich adekvátne uskladnenie a využitie. Dôležité je podporovať archívny výskum, ústne podanie dejín, spracovanie, prezentáciu, vydávanie či digitalizáciu materiálov dôležitých pre uchovanie kultúrneho dedičstva a národného povedomia Slovákov žijúcich v zahraničí.

Činnosť obecných, farských, školských, spolkových, ale aj súkromných knižníc hrá v tejto oblasti nezastupiteľnú úlohu, preto je potrebné pokračovať v podpore zbierkotvorných a katalogizačných činností týkajúcich sa problematiky Slovákov žijúcich v zahraničí, rozvoja čitateľských aktivít detí a mládeže v spolupráci so školami a vzdelávacími centrami, digitalizácie zbierkových fondov a zabezpečiť materiálno-technické vybavenie knižníc a ich modernizáciu. Dôležitou súčasťou je nákup slovenskej periodickej tlače, kníh, literatúry, elektronických titulov s cieľom rozvíjať čitateľské aktivity detí a mládeže v spolupráci so školami a vzdelávacími centrami a podporovať organizovanie podujatí v knižniciach zameraných na popularizáciu slovenskej literatúry. ÚSŽZ disponuje vlastnou knižnicou, ktorá je zameraná na tituly z oblasti dokumentaristiky, výskumných aktivít a beletristickej tvorby ako významného faktoru zachovania jazykovej a kultúrnej identity v nadväznosti na vydavateľské aktivity a šírenie literárnych počinov v krajských komunitách, ako aj na Slovensku. Týmto spôsobom ÚSŽZ spoluvytvára podmienky na archiváciu a digitalizáciu slovacích v krajskom svete z aspektu historickej pamäte tak, ako sú tieto uchované v tlačenej forme, napríklad v novinách, časopisoch, kalendárovej tvorbe, knihách a dokumentoch, aby boli zachované z pohľadu budúcich generácií Slovákov žijúcich v zahraničí a aby sa stali súčasťou jednotnej slovenskej knižnej kultúry. V tomto kontexte bude ÚSŽZ rozvíjať a obohacovať knižnicu, budovať fondy neperiodickej a periodickej krajskej tlače a audiovizuálnych nosičov a rozvíjať a rozširovať medziknižničnú spoluprácu a výmenu. Bude tiež posilňovať archiváciu dokumentov a písomností o činnosti krajských spolkov a významných osobností z radov krajanov a poskytovať konzultácie odbornej a laickej verejnosti a sprístupňovať knižničné služby.

Je potrebné mať na zreteli aj šírenie vizuálneho umenia, akademického maliarstva, sochárstva, grafiky, dizajnu, fotografie, insitného umenia a podporovať výstavnú a publikačnú činnosť z oblasti vizuálneho umenia.

Hudobná tvorivosť Slovákov žijúcich v zahraničí, individuálny a skupinový prednes vážnej, cirkevnej, populárnej a ľudovej hudby, tvorba nových skladieb slovenských skladateľov, vydávanie hudobnín a hudobných nosičov je tiež súčasťou aktívnej podpory v zahraničí, vrátane organizácie a podpory podujatí, ktoré sú zamerané na prezentáciu slovenskej hudby.

Pre naplnenie uvedených oblastí tvorivej činnosti Slovákov žijúcich v zahraničí vo všetkých odvetviach umenia a kultúry je potrebné vypracovať systém vzdelávania a metodickéj pomoci pre Slovákov žijúcich v zahraničí v oblasti kultúry a formy vysielania spolupracujúcich kultúrno-osvetových odborníkov do krajských spolkov a organizácií na základe ich overených odborných schopností, na základe ich poznania situácie a potrieb v konkrétnom krajskom prostredí, a to najmä tam, kde vzhľadom na stav danej krajskej komunity by nebolo vyslanie učiteľa objektívne možné, vhodné alebo účelné. Nadväzne je tiež potrebné podporovať budovanie a rozvoj kultúrnej infraštruktúry (slovenských domov a inštitúcií) ako trvalo udržateľných projektov (bez potreby ich ďalšieho priebežného financovania zo strany štátu) na udržiavanie a rozvíjanie slovenského povedomia v zahraničí. Takáto infraštruktúra má slúžiť všetkým krajským organizáciám a spolkom v danom štáte za rovnakých podmienok, ktoré budú dlhodobo slúžiť uvedenému cieľu s tým, že prínos

takejto infraštruktúry bude zo strany ÚSZZ priebežne sledovaný a vyhodnocovaný.

3.2.3 Zvyšovanie povedomia o kultúre Slovákov žijúcich v zahraničí ako integrálnej súčasti slovenskej kultúry

Myšlienku krajanstva a súdržnosti všetkých slovenských komunít v zahraničí je potrebné naďalej rozvíjať prostredníctvom projektov, ktoré túto myšlienku propagujú (Slovenský svetový kalendár, rozhlasové a televízne vysielania, festivaly slovenského dedičstva, odborné fóra, konferencie a pod.) a v tejto súvislosti je dôležité podstatne zintenzívniť prezentáciu slovenskej tradičnej a súčasnej krajanskej kultúry na Slovensku (podpora krajanských súborov a jednotlivcov, ktorí sa zúčastňujú na festivaloch, podujatiach, televíznych vysielaniach a pod.) tak, aby sa výrazne zvýšilo povedomie obyvateľov Slovenska o Slovákoch žijúcich v zahraničí.

Konkrétne je nevyhnutné sa zamerať na vytváranie podmienok na prezentáciu kultúry Slovákov z celého sveta na Slovensku, napríklad na prípravu tematických programov, ale aj na predstavovanie slovenských osobností zo sveta, napríklad spisovateľov, výtvarníkov, hercov, umelcov a odmeňovať a motivovať tých jednotlivcov a skupiny, ktoré sa zaslúžili o zachovanie slovenskej identity v zahraničí a ktoré propagujú moderné Slovensko v súčasnosti vo svete.

Dôležité je tiež zabezpečiť podmienky na poskytovanie odbornej metodologickej pomoci na prácu s tanečníkmi, spevákmi, hudobníkmi a inými subjektmi, ktoré participujú v tejto oblasti a vytvárať na Slovensku podmienky na divadelnú prezentáciu Slovákov žijúcich v zahraničí a pre divadelné súbory zo zahraničia.

Nadväzne je tiež potrebné vytvoriť na Slovensku podmienky na budovanie fondu výtvarných diel slovenských umelcov žijúcich v zahraničí a vytvoriť možnosti na prezentáciu knižných vydaní a literárnej tvorby, podporovať stretnutia literátov a literárnych vedcov, podporovať literárne súťaže pre deti a mládež, osobitne recitačné súťaže, ako aj medziknižničnú spoluprácu krajanských knižníc so Slovenskom a digitalizáciu zbierkových fondov.

3.2.4 Podpora a rozvoj tradične prítomných cirkví v prostredí Slovákov žijúcich v zahraničí ako pilierov slovenskosti

Zachovanie národného povedomia Slovákov žijúcich v zahraničí úzko súvisí s pôsobením cirkevných zborov, kresťanských misií a farností. Náboženstvo a národnosť majú určité spoločné elementy, ktorým v súčasnosti patrí pevné a opodstatnené miesto v súbore kolektívnych identít. Vďaka nim sme ako indivíduá usmerňovaní spoznávať hodnoty, historický kontext, symboly, sviatky, osobnosti, rituály a ceremónie, svojrázny kódex správania, v ktorom platia humánne pravidlá a zásady. Z aspektu ochrany identity je dôležité, že sa šírenie náboženských a morálnych princípov koná v určitom jazyku a práve jazyk v náboženskom živote či cirkevnom spoločenstve bol v minulosti a je aj dnes základným pilierom zachovania slovenskosti v inojazyčnom prostredí. Preto je dôležité budovanie, udržiavanie a digitalizácia slovenských cirkevných archívov ako nenahraditeľných zdrojov informácií o pôvode krajanov, vývoji jednotlivých spoločenstiev aj medzilokálnych kontaktov (konfesionálnych, spoločenských, príbuzenských a iných) s tým, aby bol daný akcent na archívy vedené v slovenskom jazyku (najmä v rámci Evanjelickej cirkvi a. v. vo Vojvodine a v Rumunsku, Rímskokatolíckej cirkvi v Rumunsku, ako aj slovenských

katolíckych misií a cirkevných spoločenstiev vo svete). Na tento účel je dôležitou existujúca spolupráca s Radou pre Slovákov v zahraničí pri Konferencii biskupov Slovenska, Rímskokatolíckou cirkvou na Slovensku, Gréckokatolíckou cirkvou na Slovensku, Evanjelickou cirkvou a. v. na Slovensku, Pravoslávnu cirkvou na Slovensku a Ekumenickou radou cirkví na Slovensku. Predmetom tejto spolupráce je najmä vzájomné informovanie sa o potrebe zvýšenia počtu slovenských duchovných v zahraničí a podpora činnosti slovenských kňazov s dôrazom na prehĺbovanie znalostí slovenského jazyka a kultúry medzi krajanmi všade tam, kde pôsobia. Dôležitá je napríklad aj osveta prostredníctvom kňazov vyslaných do zahraničia, ktorých pastoračné územie zahŕňa viacero miest s komunitami Slovákov a podpora organizovania slovenských bohoslužobných obradov aj v lokalitách, kde v tomto jazyku už neprebiehajú, no s ohľadom na pôvod, identitu obyvateľov a znalosť slovenského jazyka by takáto aktivita znamenala oživenie miestneho menšinového spoločenstva. V tejto súvislosti je potrebné aj zo strany štátu podieľať sa na vytváraní materiálno-technických podmienok pre pôsobenie cirkví medzi Slovákami žijúcimi v zahraničí v tradičných a novovznikajúcich komunitách vrátane zakladania nových misií a cirkevných zborov s ohľadom na ich činnosť zameranú na zachovanie a rozvoj slovenskosti, ako aj podporovať spoluprácu a družobné aktivity medzi cirkevnými spoločenstvami (najmä tradičnými zbormi a farnosťami) Slovákov žijúcich v zahraničí a na Slovensku.

Konkrétnou formou aktivít je tiež podpora kultúrnych, spoločenských a vzdelávacích aktivít v cirkevných komunitách v krajanskom prostredí s dôrazom na tradičné podujatia (Vianoce, Veľká noc a pod.) rozvíjajúce národnú spolupatričnosť.

3.3 Informačná oblasť

Základným predpokladom úspešnej realizácie úloh vyplývajúcich z koncepcie štátnej politiky je mediálna komunikácia a zabezpečenie vzájomnej výmeny informácií s krajanským prostredím. ÚSZZ i krajanské spolky disponujú vlastnými webovými sídlami, ako aj informačno-publicistickými a audiovizuálnymi portálmi.

ÚSZZ v súčinnosti s krajanskými tlačnými, elektronickými a internetovými médiami bude naďalej vytvárať podmienky pre informačno-publicistické a audiovizuálne výstupy zo života krajanských komunít. Okrem informačného aspektu je potrebné zohľadniť aj propagátorský a organizátorský aspekt novín, časopisov a internetových médií. V rámci komunikácie pri akceptovaní postavenia tradičných tlačných médií je potrebné rešpektovať generačné zmeny v krajanskom svete, a tým aj vytváranie predpokladov na postupný prechod informácií z tlačných médií na internetové platformy vrátane sociálnych sietí všade tam, kde je to možné. V tomto kontexte sa bude neustále prispôbovať komunikácia s organizáciami, spolkami a jednotlivcami z prostredí slovenských národnostných menšín v strednej, južnej a východnej Európe, ako aj so slovenskými komunitami a jednotlivcami v západnej Európe a v zámorí s využitím všetkých dostupných možností vrátane platforiem sociálnych sietí na internete. Dôležitá v komunikácii s krajanmi je interakcia, ktorej výsledkom je posilňovanie krajanstva, pocitu spolupatričnosti, vzájomnej úcty a rešpektu všetkých krajanov napriek špecifikám a odlišnostiam, ktoré v jednotlivých slovenských komunitách existujú. Nevyhnutnou platformou je aktuálna webová stránka ÚSZZ, potrebná ako prvotný zdroj informácií pre Slovákov žijúcich v zahraničí vytvorená pre zvyšovanie informovanosti o činnosti a podujatiach, udalostiach a programoch krajanských organizácií z Európy a zo zámoria a tiež efektívna spätná väzba. Dôležité je tiež rozvíjať portál Slovenské zahraničie ako obojstrannú komunikačnú bázu, ktorá poskytuje priestor pre výmenu informácií a spoluprácu medzi krajanmi a zároveň ako strešnú bázu, pod ktorej záštitou by

fungovali rôzne krajské projekty, ale aj podporovať využívanie informačných technológií v krajskom prostredí, rôzne audiovizuálne formy komunikácie, zabezpečovať interakciu webových stránok krajských organizácií s portálom Slovenské zahraničie.

3.4 Médiá

V mediálnej oblasti je kľúčové podporovať záujem Slovákov žijúcich v zahraničí o dianie na Slovensku a ich zapájanie do diania na Slovensku s cieľom postupne zavádzať a časom zabezpečiť online vysielenie z najvýznamnejších krajských podujatí tak, aby boli na internete dostupné Slovákom vo svete. Aj v tejto súvislosti je potrebné naďalej systematicky spolupracovať s mediálnymi partnermi na Slovensku, hlavne s verejnoprávnym RTVS (Rádio Slovensko, Rádio Regina, krajské vysielenie Radia Slovakia International, televízne okruhy STV1 a STV2), verejnoprávnou agentúrou TASR, ako aj celoštátnymi a regionálnymi printovými médiami a konkrétne s prihladením na bod B.3 uznesenia vlády SR č. 625 zo dňa 17. septembra 2008 v spolupráci s generálnym riaditeľom verejnoprávnej RTVS pripraviť televízne vysielenie pre Slovákov žijúcich v zahraničí.

Napriek rastúcemu významu elektronizácie a internetovej informatizácie zastávajú nezastupiteľnú úlohu aj printové médiá a vydavateľská činnosť periodickej a neperiodickej tlače je stále dôležitým prostriedkom na udržiavanie a rozvoj jazykovej, kultúrnej a národnej identity s významným integračným a spoločensko-kultúrnym potenciálom. Podpora publikačných a vydavateľských aktivít Slovákov žijúcich v zahraničí v oblasti periodickej a neperiodickej tlače je preto nevyhnutnou súčasťou koncepcie štátnej politiky, vrátane zabezpečovania vybraných titulov slovenskej tlače vydávanej na Slovensku do verejných knižníc, škôl a spolkov Slovákov žijúcich v zahraničí. Na tento účel je potrebné pokračovať v spolupráci s profesijnými spolkami, inštitúciami, vydavateľstvami Slovákov žijúcich v zahraničí, ako aj jednotlivcami v krajských komunitách v oblasti knižnej a časopiseckej tvorby s osobitným dôrazom na potreby detí, mládeže a ich aktívnej participácie. S tým je spojené aj adekvátne materiálno-technické vybavenie potrebné pre vydavateľské a publikačné aktivity.

Súčasne je potrebné podporovať oblasť periodickej a neperiodickej tlače, konferencie, školenia, výmenu vedeckých informácií, budovanie databáz, digitalizáciu a zvyšovanie odbornosti žurnalistov a vydavateľov vrátane ich účasti na tematicky zameranej Tvorivej škole žurnalistiky organizovanej v gescii ÚSZZ a podporovať účasť krajských vydavateľstiev a tvorcov na domácich a medzinárodných výstavách a prezentáciách ich knižnej tvorby, ako aj na najväčšom každoročnom knižnom veľtrhu na Slovensku – Bibliotéke v Bratislave.

4 Základné úlohy pri prezentácii Slovákov žijúcich v zahraničí na Slovensku

Organickou súčasťou koncepcie štátnej politiky a jednou z jej priorít je začleňovanie kultúrnych hodnôt, tradícií a spôsobu života Slovákov žijúcich v zahraničí do rámca slovenskej kultúry ako súčasti spoločného národného kultúrneho dedičstva a povedomia obyvateľov Slovenska. V danej súvislosti majú osobitný význam rôzne podujatia, festivaly, súťaže a výstavy na Slovensku s účasťou Slovákov žijúcich v zahraničí, hlavne mládeže, ktoré prispievajú k formovaniu pocitu vzájomnosti, spolupatričnosti a sú mimoriadne významné pri utváraní ich vzťahu k Slovensku ako krajine predkov. Na tento účel bude ÚSZZ spolupracovať pri podujatiach prezentujúcich Slovákov žijúcich v zahraničí s príslušnými štátnymi orgánmi a inštitúciami, sieťou ZÚ SR v zahraničí, regionálnymi a miestnymi

samosprávami, kultúrnymi inštitúciami, s Maticou slovenskou, cirkvami, médiami a inými subjektmi. Neoddeliteľnou súčasťou vzájomnej prezentácie je zabezpečovanie aktuálnych propagačných materiálov so zameraním na jednotlivé podujatia o Slovensku v rôznych jazykových mutáciách.

Kľúčovými podujatiami a aktivitami pre prezentáciu krajanov na Slovensku sú:

- Stála konferencia Slovenská republika a Slováci žijúci v zahraničí,
- Deň Slovákov žijúcich v zahraničí (5. júl, pamätný deň),
- Krajanská nedeľa a Krajanský dvor v rámci Folklórnych slávností pod Poľanou v Detve,
- Južnoslovenské detské a mládežnícke folklórne slávnosti v Dulovciach,
- divadelná prehliadka Palárikova Raková za účasti krajanských súborov,
- Rusínsky festival vo Svidníku za účasti krajanských súborov,
- prezentácia vydavateľskej produkcie slovenských vydavateľov zo zahraničia na knižnom veľtrhu Bibliotéka v Bratislave,
- literárna súťaž Prečo mám rád slovenčinu, prečo mám rád Slovensko za účasti slovenských detí žijúcich v zahraničí,
- výtvarná súťaž pre deti s krajaňskou účasťou Maľujeme Timravu v spolupráci s obcou Polichno,
- pravidelné relácie zamerané na Slovákov žijúcich v zahraničí vo verejnoprávnych médiách,
- vybudovanie pamätníka slovenského,
- prezentácia vydavateľských aktivít kultúrnej, umeleckej a knižnej tvorby, interpretačného umenia a folklóru,
- predkladanie návrhov na udeľovanie štátnych vyznamenaní a iných ocenení významným osobnostiam spomedzi Slovákov žijúcich v zahraničí,
- odborná súčinnosť a morálna podpora komunit Slovákov žijúcich v zahraničí pri predkladaní nominácií do zoznamov nemotného kultúrneho dedičstva budovaných v zmysle Dohovoru na ochranu nemotného kultúrneho dedičstva UNESCO na úrovni členského štátu dohovoru, v ktorom žijú a následne na svetovej úrovni,
- medzinárodné výmenné programy zamerané na poznávanie a propagáciu slovenského historického spoločenstva a kultúrneho dedičstva Slovákov žijúcich v zahraničí,
- tematické sústreďenia pod odborným vedením pre žiakov a študentov v slovenskom jazykovom prostredí v čase prázdnin.

5 Výkon štátnej politiky z aspektu vecnej pôsobnosti orgánov verejnej moci

Z hľadiska kompetenčných zákonov, príslušných právnych noriem a programového vyhlásenia vlády bude starostlivosť o vzťahy s krajanmi a výkon štátnej politiky naďalej zabezpečovaný v rámci vecnej pôsobnosti nasledovných orgánov verejnej moci:

Prezident Slovenskej republiky

Vyjadrením najvyššej politickej a štátnej úrovne záujmu o Slovákov žijúcich v zahraničí vyplývajúcej z ústavy je prístup prezidenta SR k tejto téme a jeho aktivity vo vzťahu ku krajanom. Počas zahraničných pracovných ciest sa stretáva s krajanmi, prijíma krajanov, ich delegácie a osobnosti, udeľuje osobnostiam z krajaňského prostredia štátne vyznamenania. ÚSZZ predkladá Kancelárii prezidenta SR návrh na prijatie delegácie krajanov pri príležitosti

konania Stálej konferencie Slovenská republika a Slováci žijúci v zahraničí s tradíciou ich prijatia v prezidentskom paláci.

Národná rada Slovenskej republiky

Predseda, podpredsedovia a gesčný zahraničný výbor, ako aj výbor pre kultúru a médiá, výbor pre vzdelávanie, vedu, mládež a šport a výbor pre ľudské práva a národnostné menšiny v spolupráci s ÚSZZ venujú trvalú pozornosť krajanom v zahraničí, prijímajú návštevy krajanov, riešia rôzne podnety a podobne. Prostredníctvom interpelácií, poslaneckých prieskumov a priamych rokovaní posudzujú legislatívne a praktické zabezpečovanie výkonu štátnej politiky vo vzťahu k Slovákom žijúcim v zahraničí. Zahraničný výbor NR SR každoročne prerokúva správu o štátnej politike vo vzťahu k Slovákom žijúcim v zahraničí predkladanú vládou SR.

Orgány NR SR, jej predstavitelia a poslanci priebežne udržiavajú a rozvíjajú kontakty s krajanmi a ich organizáciami. Pre udržiavanie národnej, kultúrnej a jazykovej identity krajanov sú obzvlášť významné návštevy predstaviteľov a poslancov NR SR v krajaňských komunitách.

Vláda Slovenskej republiky

Významnou súčasťou výkonu štátnej politiky vo vzťahu ku krajanom je Programové vyhlásenie vlády SR, ktoré agendu Slovákov žijúcich v zahraničí považuje za jednu zo svojich priorit. V súlade s plánovanou novelou zákona č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy bude zabezpečovať štátnu politiku vo vzťahu k Slovákom žijúcim v zahraničí MZVEZ SR. ÚSZZ každoročne predkladá na rokovanie vlády správu o štátnej politike SR vo vzťahu k Slovákom žijúcim v zahraničí a po jej schválení ju vláda predkladá do NR SR.

Rada vlády Slovenskej republiky pre krajaňské otázky

Rada vlády Slovenskej republiky pre krajaňské otázky bola zriadená uznesením vlády Slovenskej republiky č. 404/2016 z 21. septembra 2016 ako poradný a koordinačný orgán vlády Slovenskej republiky, ktorého náplňou činnosti je strategické usmerňovanie výkonu štátnej politiky Slovenskej republiky vo vzťahu ku krajanom a starostlivosť o Slovákov žijúcich v zahraničí. Úlohou tohto medzirezortného orgánu je podľa schváleného štatútu tiež hľadanie synergických riešení krajaňských záležitostí s vecne príslušnými ústrednými orgánmi štátnej správy, najmä rezortov zahraničných vecí a európskych záležitostí, školstva, vedy, výskumu a športu, kultúry, vnútra a financií, ako aj ÚSZZ a má napomáhať aj pri efektívnej implementácii aktuálnej koncepcie štátnej politiky.

Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR

MZVEZ SR ako ústredný orgán štátnej správy pre oblasť zahraničnej politiky v rámci svojich kompetencií aj prostredníctvom ZÚ SR zabezpečuje výkon štátnej politiky vo vzťahu k Slovákom žijúcim v zahraničí. ÚSZZ je z hľadiska verejných financií zapojený na rozpočet ministerstva.

Väzby ÚSZZ s rezortom umožňujú efektívnejšie využívať potenciál zahraničnej služby pre výkon štátnej politiky vo vzťahu k Slovákom žijúcim v zahraničí. Sieť ZÚ SR predstavuje

štruktúru a nástroj, prostredníctvom ktorého ÚSZZ získava súhrnné informácie o krajanoch v danom štáte, spolupracuje a komunikuje s ich organizáciami a predstaviteľmi.

Ministerstvo udržiava kontakty a úzko spolupracuje so Slovákami žijúcimi v zahraničí a ich združeniami, podporuje udržiavanie a formovanie ich slovenskej identity a spolupatričnosti so Slovenskom a priebežne mapuje stav a potreby slovenských komunít v zahraničí vrátane nových slovenských diaspór. Tieto informácie zdieľa s ÚSZZ ktorý ich vnútroštátne komunikuje s príslušnými štátnymi orgánmi s cieľom dosiahnutia maximálnej efektívnosti výkonu štátnej politiky vo vzťahu k Slovákom žijúcim v zahraničí. Informácie o Slovensku pre Slovákov žijúcich v zahraničí sprostredkúva ministerstvo aj na webových stránkach ZÚ SR v ich prepojení na webovú stránku ÚSZZ.

Ministerstvo aj prostredníctvom ZU SR úradov a slovenských inštitútov zapája Slovákov žijúcich v zahraničí do aktivít organizovaných inštitúciami na Slovensku, napomáha a zapája sa do realizácie krajských podujatí v zahraničí, a napomáha realizácii dotačnej politiky ÚSZZ a spolupracuje v otázkach osvedčenia Slováka žijúceho v zahraničí formou prijímania žiadostí o vydanie osvedčenia. V stykovej činnosti ministerstvo dlhodobo podporuje realizáciu stretnutí predstaviteľov Slovenskej republiky s krajanmi v zahraničí, ako aj na Slovensku. Úlohou Ministerstva bude tiež podpora možnosti zapájania sa komunity Slovákov žijúcich v zahraničí do prezentácie Slovenskej republiky v zahraničí a do spolupráce pri presadzovaní cieľov jej zahraničnej politiky.

Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR

Výkon štátnej politiky vo vzťahu k Slovákom žijúcim v zahraničí rezort školstva zabezpečuje v súlade so svojimi kompetenciami v schválenej štruktúre podľa príslušných zmlúv a programov, plánovaných aktivít a podporných projektov. Základnými úlohami rezortu školstva zostáva naďalej poskytovanie vysokoškolských štipendií vlády Slovenskej republiky na základe odporúčaní príslušnej medzirezortnej komisie pri ministerstve, prispôsobovanie zoznamu študijných odborov potrebám krajanov s cieľom podporiť rozvoj krajských komunít, získavanie záujemcov z okruhu Slovákov žijúcich v zahraničí na štúdium na stredných školách v SR, a to predovšetkým záujemcov, ktorí majú predpoklady na štúdium v študijných odboroch perspektívnych z hľadiska postupnej orientácie slovenskej ekonomiky na znalostnú ekonomiku (služby, inovácie, výskum a využívanie informácií) s perspektívou posilňovania väzieb so Slovenskom, posilniť a systematizovať inštitucionálne zabezpečenie jazykového vzdelávania žiakov z okruhu Slovákov žijúcich v zahraničí, ktorí sa začínajú vzdelávať na školách v SR, vysielat' učiteľov a lektorov slovenského jazyka na školy a univerzity s výučbou slovenčiny do zahraničia, s prihliadnutím na finančné a personálne možnosti rezortu a v prípade opodstatnenosti posilňovať existujúce lektoráty slovenského jazyka v zahraničí a podporovať vznik ďalších lektorátov v nových krajinách, zabezpečovať kurzy slovenského jazyka, metodické školenia a ďalšie vzdelávacie aktivity pre slovenských pedagógov a deti krajanov v zahraničí na území SR, ako aj v ich domovských krajinách, podporovať a odborne zabezpečovať činnosť slovenských národnostných škôl, resp. škôl s vyučovaním slovenského jazyka v zahraničí, prostredníctvom agentúr a inštitúcií na podporu výskumu podporovať projekty v jazykovej, metodicko-didaktickej oblasti, ako aj realizáciu akreditovaných vzdelávacích kurzov pre pedagógov slovenských národnostných škôl vrátane spolupráce medzi organizáciami v SR a v partnerskej krajine v oblasti výskumu, podporovať aktivity udržiavajúce u študentov v zahraničí vzťah k Slovensku a motivujúce k návratu na Slovensko po skončení štúdia v zahraničí, podporovať krátkodobé návštevy zahraničných Slovákov na Slovensku za účelom zdieľania znalostí, výskumu, vedy.

Ministerstvo kultúry SR

Rezort kultúry je dôležitým činiteľom výkonu štátnej politiky vo vzťahu k Slovákom žijúcim v zahraničí v kultúrnej oblasti, ale aj v oblasti informačnej a médií, keďže tieto sú neoddeliteľnou súčasťou šírenia kultúry a národného povedomia v zahraničí. Pre kultúrno-spoločenský život a postavenie krajanov je dôležité pôsobenie medzivládnych a medzirezortných komisií, ako aj výkon pôsobnosti inštitúcií v zriaďovateľskej pôsobnosti Ministerstva kultúry SR ako Slovenské národné múzeum, Slovenská národná knižnica a Univerzitná knižnica v Bratislave, Národné osvetové centrum, Divadelný ústav, Literárne informačné centrum, BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, ako aj Slovenský filmový ústav.

Rovnako sú dôležité aj verejnoprávne inštitúcie, cirkvi a náboženské spoločnosti, a to tak RTVS v rámci rozhlasového a televízneho vysielania, Matica slovenská a nezastupiteľnou je aj spolupráca s Radou pre Slovákov v zahraničí pri Konferencii biskupov Slovenska, ako aj s jednotlivými cirkvami na Slovensku.

Ministerstvo vnútra SR

Ministerstvo vnútra SR realizuje štátnu politiku vo vzťahu k Slovákom žijúcim v zahraničí hlavne v oblasti štátneho občianstva (najmä vydávanie osvedčení) prostredníctvom odboru osobných evidencií a registrov Ministerstva vnútra SR a Slovenského národného archívu, v oblasti predarchívnej starostlivosti na samotnom ÚSŽZe pre Slovákov žijúcich v zahraničí, ako aj v metodickom usmerňovaní samotných spolkov, zväzov, združení a inštitúcií Slovákov žijúcich v zahraničí s cieľom získania a zachovania archívnych dokumentov pochádzajúcich z ich činnosti, ako súčasti kultúrneho dedičstva Slovenskej republiky.

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR

Rezort práce, sociálnych vecí a rodiny zabezpečuje koncepčné záležitosti problematiky pracovnej migrácie a integrácie v rámci Slovenska a má pôsobnosť v otázkach spojených s migráciou Slovákov za prácou do zahraničia a ich pobytom v zahraničí, ako aj v niektorých otázkach Slovákov týkajúcich sa ich návratu na Slovensko. Je tiež gestorom prípravy zmlúv o sociálnom zabezpečení s krajinami OECD, ktoré nie sú členmi EÚ alebo EHP, zakotvujúcich ochranu záujmov Slovákov pracujúcich v týchto krajinách.

Ministerstvo zdravotníctva SR

Ministerstvo koncepčne rieši otázky zdravotníckej starostlivosti a zdravotného poistenia občanov Slovenskej republiky, ako aj držiteľov osvedčenia Slováka žijúceho v zahraničí. V súlade s platnou legislatívou napomáha pri zabezpečení výkonu zdravotníckej starostlivosti slovenských občanov prechodne alebo trvalo žijúcich v zahraničí a navrhuje riešenia v tejto oblasti.

Ministerstvo hospodárstva SR

V zahraničí sa vytvára hospodársky aktívna slovenská diaspóra, ktorá má potenciál podieľať sa na rozvoji hospodárskych a obchodných kontaktov so SR. Zároveň je citeľná nevyhnutnosť podporiť hospodársky život v tradičných slovenských komunitách. Rezort

hospodárstva má pôsobnosť najmä v oblasti aktívnej spolupráce a podpory relevantných podnetov z krajanských komunít a novej slovenskej diaspóry s cieľom rozvoja hospodárskych vzťahov.

Štatistický ÚSZZ SR

Najkomplexnejšími údajmi o migrácii v SR disponuje štatistický ÚSZZ a jeho príspevková organizácia Infostat, ktorej súčasťou je Výskumné demografické centrum (VDC). Zhromaždené údaje sú výsledkom aj ich spolupráce s partnerskými inštitúciami v zahraničí, pričom cenné sú najmä údaje o Slovákoch, ktorí sa do týchto krajín prisťahovali a prípadne nadobudli ich štátne občianstvo.

Samosprávne kraje a obce

Významným posilnením štátnej politiky Slovenskej republiky vo vzťahu k Slovákom žijúcim v zahraničí je spolupráca samosprávnych krajov a obcí s krajanskými združeniami, spolkami, inštitúciami a organizáciami, ako aj s miestnymi a regionálnymi samosprávami, čo má mimoriadny význam pre vytváranie priaznivého prostredia a podmienok pre posilňovanie ich národnej, kultúrnej a jazykovej identity. Táto spolupráca svojím obsahom a formou obohacuje štátnu politiku Slovenskej republiky v tejto oblasti. Samosprávne kraje pritom taktiež využívajú mechanizmus cezhraničnej spolupráce s partnerskými regiónmi v susedných štátoch.

Prínosom je aj skutočnosť, že financovanie projektov v oblasti kultúry, školstva a spoločných regionálnych podujatí je zabezpečované predovšetkým z rozpočtových prostriedkov krajov a fondov EÚ. Na ich spolufinancovaní sa bude naďalej spolupodieľať štát aj ÚSZZ, ktorý podporuje aktivity vyšších územných celkov a obcí, a tak napomáha rozvoju ich potenciálu v ďalšej spolupráci ku prospechu krajanov.

6 Nová slovenská diaspóra

V dôsledku spoločenských zmien sa vytvorila nová migračná vlna a začala sa tvoriť tretia skupina zložená z migrujúcich občanov Slovenskej republiky krátkodobo alebo dlhodobo sa usadzujúcich v zahraničí. Táto skupina vytvára **tzv. novú slovenskú diaspóru**, ktorá je svojím zložením a charakterom odlišná od dovtedy existujúcich autochtónnych menšín v okolitých krajinách a slovenských tradičných komunít v krajinách západnej Európy a zámoria. Nová slovenská diaspóra predstavuje pre Slovensko aj významný hospodársky potenciál, keďže podľa údajov Svetovej banky predstavujú remitencie, teda peniaze, ktoré Slováci posielajú zo zahraničia svojim rodinám, asi 2 % HDP (cca 2 mld. eur).

V roku 1989 bola migrácia občanov Slovenskej republiky spojená s uvoľnením spoločenských podmienok, neobmedzovanou možnosťou cestovať a záujmom o získanie sociálneho a ekonomického prospechu. V tomto období odišla časť Slovákov do krajín západnej Európy, ako aj do ekonomicky príťažlivého zámoria, ako napríklad USA, Kanada, Austrália.

V súvislosti so vstupom Slovenskej republiky do Európskej únie v roku 2004 a voľným pohybom osôb došlo k ďalšiemu rozšíreniu možností spoločenskej a ekonomickej realizácie Slovákov za hranicami Slovenska, a to najmä v „starých“ členských štátoch Európskej únie. Nové slovenské diaspóry vznikli aj v krajinách, ktoré do tej doby neboli obvyklými cieľovými

destináciami Slovákov. Väčšina z nich opustila Slovensko z ekonomických dôvodov, v záujme získania lepších a lepšie platených pracovných príležitostí a väčšej miery sociálnych istôt, ale aj z dôvodov väčšej a slobodnejšej sebarealizácie. Vo väčšine prípadov sa pôvodný záujem o krátkodobý ekonomický, študijný, resp. profesijný pobyt v zahraničí vplyvom úspešného uplatnenia sa na novom pracovnom trhu, získaním spoločenského postavenia, založením rodiny a podobných faktorov zmenil na trvalé vystaňovanie sa zo SR.

Počet Slovákov (či už občanov, ale už aj bez občianstva SR), ktorí dlhodobo legálne žijú v nových krajinách, je pomerne stabilizovaný, s potenciálom ďalšieho kontinuálneho rastu, najmä v ekonomicky a sociálne rozvinutých krajinách.

Relatívne krátke obdobie vzniku nových slovenských diaspór a ich charakter postavený na ekonomickej a profesijnej migrácii vplýva na skutočnosť, že tieto komunity sú relatívne vekovo homogénne, tvorené najmä osobami v produktívnom veku (mladá a stredná generácia). Z pohľadu profesijného zloženia sa však slovenské diaspóry vyznačujú značnou rôznorodosťou. Tvoria ich najmä manuálne pracujúce osoby vo sfére služieb, turizmu, obchodu, zdravotníctva, stavebníctva, priemyslu a agrosektora, pričom značná časť z nich sú sezónni pracovníci.

Druhú skupinu tvorí stredná trieda s vyšším vzdelaním, ktorú možno označiť aj ako komunitu slovenských profesionálov, zloženú z výskumníkov, vedcov, technikov, IT pracovníkov, ekonómov, finančníkov, podnikateľov, lekárov, umelcov, či iných osôb pracujúcich pre veľké medzinárodné, resp. nadnárodné spoločnosti. Väčšina z nich, vzhľadom na relatívne vysoký vzdelanostný štandard, je plne pracovne a sociálne etablovaná a integrovaná do novej spoločnosti a mnohí už počas pobytu získali aj štátne občianstvo novej krajiny. Inú časť tvoria vyslaní pracovníci, pri ktorých sa počíta s ich návratom do SR po naplnení misie.

Početnou skupinou v rámci novej diaspóry sú slovenskí študenti a stážisti, z ktorých len menšia, ale aktívnejšia časť sa snaží o kontakt s novou profesionálnou slovenskou diaspórou, so ZÚ SR, na ktoré sa obracajú zväčša s očakávaním konzulárnej asistencie. Táto skupina po úspešnom ukončení štúdia a pri výhodných pracovných ponukách má značnú tendenciu zostávať v zahraničí.

Pendleri, turnusoví a sezónni pracovníci do zahraničia odchádzajú na dočasné pobyty a nadväzujú s miestnym prostredím a usídlenou diaspórou, ako aj so ZÚ SR v zahraničí len minimálne kontakty.

Organizovanosť príslušníkov novej slovenskej diaspóry má rôzne podoby. Len malá časť z nich sa napája na tradičné krajanské organizácie pôsobiace v danej krajine. Ďalšia časť novej diaspóry si zakladá nové krajanské organizácie zamerané na určitú sféru pôsobenia, záujmov alebo potrieb (vzdelávanie, konfesia, kultúra, folklór, šport a pod.), ktorých cieľom je organizácia podujatí pre diaspóru a snaha o udržiavanie znalosti slovenského jazyka, kultúry a tradícií. Ich činnosť a existencia je postavená na nadšencoch a aktívnych organizátoroch. Významnú úlohu v tejto oblasti zohrávajú aj slovenské vzdelávacie centrá pre deti, slovenské víkendové školy, ktoré sa okrem oblasti vzdelávania detí zameriavajú aj na združovanie rodičov a celých rodín s deťmi. Zaznamenávame nárast počtu vzdelávacích centier v západnej Európe a zámorí, nárast počtu detí a zvýšený záujem aj o mimoškolské aktivity – spoločné posedenia, výlety a iné rodinné aktivity.

Prevažujúcim trendom je však nezáujem o inštitucionalizáciu a formalizáciu vzťahov, keďže nová slovenská diaspóra tvorená najmä osobami v produktívnom veku necíti väčšiu potrebu spolčovania sa formou zakladania spolkov. Vo všeobecnosti sa jej príslušníci snažia plne integrovať do nového spoločenského a pracovného prostredia a svoje profesijné a súkromné väzby nebudovať len na národnostnom princípe. Vzhľadom na súčasnú úroveň komunikačných prostriedkov a široké možnosti kontaktu s domovinou prevláda medzi príslušníkmi novej slovenskej diaspóry komunikácia na neformálnej báze prostredníctvom sociálnych sietí. Z dôvodu rôznorodého zloženia nových komunít, ale aj ich teritoriálneho rozloženia si krajania na základe aktuálnych záujmov alebo charakteru neformálnych podujatí vytvárajú na sociálnych sieťach záujmové platformy. Tieto sú využívané najmä na vzájomné kontaktovanie, organizovanie podujatí, ale aj ako zdroj praktických skúseností a know-how, napr. pri vybavovaní praktických záležitostí s orgánmi prijímajúcej krajiny, resp. vo vzťahu k SR a jej inštitúciám.

Vzťah novej slovenskej diaspóry k Slovensku je determinovaný najmä časom, formami a dôvodmi odchodu do zahraničia. Táto diaspóra nie je zaťažovaná nútenou emigráciou a každý jej príslušník sa môže kedykoľvek na Slovensko slobodne vrátiť. Zároveň v súčasnom svete nie je problém udržiavať osobný, ako aj virtuálny kontakt so Slovenskom a príbuznými vzhľadom na technické prostriedky, ako sú internet, médiá, dostupné letecké spojenie a pod.

Výzvou v oblasti práce s novou diaspórou zostáva zber a dostupnosť kvalitných dát mapujúcich socio-demografické údaje o skupine a ich potreby na pravidelnej ročnej až dvojročnej báze.

Napriek odchodu do zahraničia mnohí Slováci očakávajú od Slovenska pomoc a riešenie vzniknutých problémov a niektorých životných situácií. Takisto komunity profesionálov v zahraničí predstavujú potenciál, z ktorého môže SR čerpať pri napĺňaní záujmov spoločenského aj hospodárskeho charakteru. Pri hľadaní možností v oblasti rozvoja spolupráce s novou slovenskou diaspórou ide o nájdenie prieniku jej záujmov so záujmami a potrebami Slovenska. Je potrebné preto zadefinovať celkom novú časť štátnej politiky vo vzťahu k novej diaspóre, ktorá zadefinuje konkrétne typy cieľov, nástrojov a prepojení, ktoré je v záujme Slovenska, jeho štátnej správy, občanov, súkromného a neziskového sektora potrebné podporovať.

Okrem udržiavania slovenskosti a väzieb so Slovenskom by cieľom štátnej politiky vo vzťahu k novej slovenskej diaspóre malo byť dosiahnutie čo možno najväčšej miery návratu slovenských občanov na Slovensko. To si vyžaduje aktualizáciu súčasnej návratovej politiky, aj s prihliadnutím na zapracovanie aktuálnych koncepčných dokumentov.

V rámci ústretovej a systematickej politiky vo vzťahu k novej slovenskej diaspóre je potrebné zaoberať sa otázkou realizácie a podpory kurzov slovenského jazyka a vytvoriť (online) kurzy slovenčiny pre slovensky aj neslovensky hovoriace deti i dospelých a podporovať túto skupinu pri zakladaní a prevádzkovaní víkendových slovenských škôl a škôlok. Dôležité je tiež zvážiť vytvorenie atraktívnej platformy a grantového systému, ktorý by umožnil druhej generácii Slovákov narodených a žijúcich v zahraničí študovať na Slovensku, stráviť tu určité obdobie, resp. profesionálne sa tu uplatniť, čo môže významne a dlhodobo posilniť ich vzťah k Slovensku. Je potrebné vypracovať jednotný systém informovania novej slovenskej diaspóry o možnostiach zamestnania na Slovensku pri návrate zo zahraničia a vytvoriť schému na podporu začatia podnikania pre Slovákov vracajúcich sa zo zahraničia, resp. systémovo riešiť otázky pracovnej migrácie a integrácie Slovákov vracajúcich sa

na Slovensko, vrátane praktických otázok sociálneho zabezpečenia rodín Slovákov žijúcich v zahraničí pri návrate na Slovensko. Takéto systémové riešenie pre Slovákov vracajúcich sa na Slovensko by malo zahŕňať aj potreby ich rodinných príslušníkov s prihliadnutím na to, že často ide o cudzincov s inými typmi potrieb ako sa začleniť do života na Slovensku.

Štátna politika SR vrátane platnej legislatívy bola doposiaľ nastavená tak, že väčšina novej slovenskej diaspóry nespadá pod zákon o Slovákoch žijúcich v zahraničí aj keď tu určitý prienik existuje. Podpora tej časti novej slovenskej diaspóry, ktorá spadá pod zákon o Slovákoch žijúcich v zahraničí, v oblastiach vyhradených týmto zákonom, bude zabezpečovať ÚŠZZ. Vzťah k novej slovenskej diaspóre však predstavuje celý komplex problémov, ktoré majú medzirezortný charakter, sčasti sú aj príslušnými rezortmi riešené, avšak prax vyvoláva potrebu väčšej systematizácie riešenia týchto otázok. Na zastrešenie tejto problematiky bude vytvorený príslušný organizačný útvar na Úrade vlády SR, ktorý zabezpečí vykonávanie Investície 2 Komponentu 10 Plánu obnovy a odolnosti SR a celkovú koordináciu aktivít vecne príslušných rezortov.

7 Záver

Koncepcia štátnej politiky ponúka prierezový obraz o starostlivosti o Slovákov žijúcich v zahraničí vo všetkých jej aspektoch, vrátane novej komunity nazývanej nová slovenská diaspóra. Z hľadiska právneho základu rešpektuje platný zákon o Slovákoch žijúcich v zahraničí so zohľadnením jeho aktuálnej novely predloženej Národnej rade Slovenskej republiky a vo všeobecnosti nastoľuje potreby úprav v jednotlivých formách jeho aplikácie v praxi vo vzťahu k zamýšľanej cieľovej skupine.

Realizáciu koncepcie štátnej politiky zadefinuje Akčný plán realizácie Koncepcie štátnej politiky Slovenskej republiky vo vzťahu k Slovákom žijúcim v zahraničí na obdobie rokov 2022 – 2026, ktorý bude obsahovať konkrétne termínované úlohy pre jednotlivé príslušné subjekty zamerané na riešenie požiadaviek a potrieb slovenských krajských komunít vo svete v štyroch zákonom stanovených oblastiach. Pôsobnosť pri stanovovaní týchto úloh má aj Rada vlády pre krajské otázky, ktorá návrh Akčného plánu prerokuje a zväži aj úlohy zahrňujúce hospodársky rozmer spolupráce s krajanmi, sociálny a rodinný rozmer starostlivosti o krajské komunity.

Ambicióznosť úloh pri zohľadnení ich reálneho strednodobého obdobia ich (s)plnenia by mala vychádzať a nadväzovať na základnú myšlienku Deklarácie Národnej rady Slovenskej republiky z roku 1999, ktorá stanovila vo vzťahu ku krajanom žijúcim v zahraničí politický záväzok: *„Slovensko a Slovenská republika vždy považovali a považujú Slovákov v zahraničí za integrálnu národnú súčasť, ich život a dejiny za súčasť slovenských národných dejín a ich kultúru za súčasť národného kultúrneho dedičstva.“* A tento cieľ je potrebné naďalej naplňovať vo všetkých jeho obsahovaných súvislostiach.